

ԱՄԱԼՑԱ ՔՈՉԱՐՑԱՆ

բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
Մ. Մաշտոցի անվան համալսարանի դասախոս

ՀՏԴ 82.0

**ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՄԱՏԱՂ ՍԵՐՆԻԻ
ԳԵՂԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐ ՄԻՋՈՑ**

Բանալի բառեր և բառակապակցություններ. բնապատկեր, գույն, երանգ, նրբագիծ, էլնեջ, գեղագիտական դաստիարակություն, հայրենի եզերք, տարվա եղանակներ:

Ключевые слова и выражения: пейзаж, цвет, оттенок, эстетическое воспитание, родной край, времена года.

Մանկական գրականության ամենաբնորոշ յուրահատկությունը դեպի ընթերցողն ունեցած կողմնորոշումն է, նրա զարգացման տարիքային ու մանկավարժահոգեբանական առանձնահատկությունների հետ հաշվի նստելը:

Իր հետաքրքրություններով ժամանակակից մանուկ ընթերցողը զգալիորեն տարբերվում է ոչ հեռու անցյալի իր հասակակիցներից, որոնք անցել են հոկտեմբերիկների ու պիոներների խիստ քաղաքականացված «դպրոցի ճանապարհով» և բոլորովին այլ պատկերացումներ ունեին հայրենիքի, հայրենասիրության, գեղեցիկի մարդկային տարաբայությամբ հոգեբանությունների վերաբերյալ:

Ժամանակակից մանկավարժական միտքը բոլորովին այլ պահանջներ է առաջադրում մատաղ սերնդի դաստիարակությունը, որոնք պայմանավորված են աշխարհաքաղաքական զարգացումներով: Առաջնայինն այժմ հայրենասեր, բազմակողմանիորեն զարգացած, ինքնուրույն մտածողությամբ օժտված սերնդի դաստիարակությունն է, որի կարևոր բաղադրիչներից մեկն էլ գեղագիտական դաստիարակությունն է: Մեր օրերում հայրենասեր, աշխատասեր, ֆիզիկապես ու հոգեպես առողջ, մարդասիրությամբ համակված լինելը աքսիոմատիկ, բայց դեռևս ոչ լիարժեքային բավարար պայման է սերնդի դաստիարակության կազմակերպման համար: Առաջընթացի ճանապարհը բռնած մեր երկրին անհրաժեշտ է վերոհիշյալ բարձր հատկանիշները գեղագիտական բարձր ճաշակի հետ համադրող սերունդ:

Ուստի, առաջնային պետք է համարել նաև մատաղ սերնդի գեղագիտական դաստիարակությունը, որի կազմակերպման գործում անգնահատելի է գրականության դերը:

«Գիտությունը, գեղարվեստը, գրականությունը – ամեն ինչ երեխան մանկությունից պիտի սովորի¹», - հաճախ էր հրատարակիչներին ասում Հովհաննես Թումանյանը և պահանջում, որ մանուկների համար հրատարակվող գրքերը նախ և առաջ հետաքրքիր պետք է լինեն գեղեցիկ նկարազարդմամբ ու ձևավորմամբ, տպագրված բարձրորակ թերթի վրա:

Նվարդ Թումանյանն իր հուշերում գրում է, թե ինչպիսի բծախնդրությամբ էր բանաստեղծը հետևում իր մանկական ստեղծագործությունների տպագրությանը. «Տպելիս ինքն էր անում վերջին սրբագրությունը, որ սխալ չվրիպի, իսկ եթե առանձին գրքով էր հրապարակում, մինչև գրքի լույս տեսնելը տպարանից չէր հեռանում: Ամեն ինչ իր ճաշակով ու իր ձեռքով էր անում: Նախ լավ թուղթ էր ընտրում, նկարչին պատվիրում էր և հետևում նրա արածին: Հիշում եմ հեքիաթներից մեկի տպագրության ժամանակ (ի նկատի ունի «Ոսկե քաղաքը» - Ա. Ք) հայրիկին բանտարկեցին: Շատ էր անհանգստանում գրքույկի հրապարակման որակով, խնդրում, որ հետևենք, հետաքրքրվենք, որ հանկարծ սխալ չհրապարակվի»²:

Փակագծերում նշենք, որ մեր մանկագիր գրողների գրքերը հաճախ տպագրվում են անհաջող նկարազարդումներով ու ձևավորմամբ, վատորակ թղթի վրա և շատ քիչ տպաքանակով: Այսքանով հանդերձ, նրանց ստեղծագործություններից շատերը կարող են նպաստել մանուկների գեղագիտական ճաշակի բարձրացմանը: Հատկապես բնությանը նվիրված շատ բանաստեղծություններ աչքի են ընկնում հետաքրքիր պատկերավորմամբ, գույների ու հնչյունների ուշագրավ համադրմամբ: Այս առումով ուշադրության արժանի են Երվանդ Պետրոսյանի, Յուրի Սահակյանի, Սուրեն Մուրադյանի, Էդուարդ Միլիտոնյանի բանաստեղծությունները:

Երեխան աշխարհը ճանաչում է գույների ու ձայների միջոցով: Բնությունը գույների ու ձայների մի ներդաշնակ խճանկար է, և յուրաքանչյուր ընթերցող յուրովի է ընկալում արտաքին աշխարհի գույներն ու ձայները.

Իր ձայնն ունի ամեն մեկը,
Եվ ամեն բան,

¹ Թումանյան Ն., հուշեր և զրույցներ, «Էդիթ պրինտ» հրատ; Եր; 2009, էջ 78:

² Նույն տեղում, էջ 120:

Նույնիսկ՝ ձուկը,
Նույնիսկ քարերն անբերան³:
Ձայնը երեխայի աշխարհընկալման բանալին է.
Գույները՝ հույս, ձայները՝ լույս,
Մեզ աշխարհին կապող ուղի,,,
Կան և ուրիշ ձայներ մեր մեջ,
Մեկ-մեկ քնած, մեկ-մեկ արթուն.
Անցյալի ձայն ու գալիքի,
Որ ճանապարհն են մեր հատում⁴:

Ե. Պետրոսյանի բանաստեղծություններում ձայները նաև գույն ու հոտ ունեն, համ («Ձայները գույն ունեն ու համ») և նման են առեղծվածի:

Գույներով է երեխան ճանաչում աշխարհը, և այդ գույները լուսավոր են ու պայծառ, թռիչք են տալիս երևակայությանը, և երեխան ստեղծում է իր աշխարհը, այն ներկում իր գույներով.

Լիներ, լիներ
Ի՞նչ լիներ:
Անապատում լիճ լիներ,
Լճում ձուկ ու հավքերի
Աշխույժ խաղ ու ճիչ լիներ:
Լիներ, լիներ
Ի՞նչ լիներ:
Սուտն աշխարհում քիչ լիներ,
Քչի դեմ էր անսպառ,
Աստվածատուր խիղճ լիներ⁵:

Երեխայի համար ամեն ինչ զարմանալի է. կենդանիները, թռչունները, ծառերն ու ծաղիկները, արևն ու լուսինը: Հրաշք են ծառի սաղարթների մեջ երգող թռչունները.

Մեկը դալայայում է, մեկը ճովողում,
Մեկը դունդունում է, մեկը՝ կչկչում

.....
Երկինք բարձրացող արփին հրաշք է,
Սաղաթին վառվող լույսը հարշք է,
Ճյուղերին ճոճվող քամին հրաշք է:
Ամենն այդ տեսնող աչքը հրաշք է⁶:

³ Պետրոսյան Ե; Ձայների խճանկար, Եր; 2010, էջ 5:

⁴ Նույն տեղը, էջ 28:

⁵ Սահակյան Յու; Խաղիկներ, խաղալիքներ, Եր; 2002, էջ 29:

Երեխան բնապատկերների միջոցով է ճանաչում աշխարհը, սիրում բնությունը և այդ ճանապարհով՝ ենթագիտակցորեն իր հայրենիքը: Բնությունը ոչ միայն երեխային սովորեցնում է տեսնել գեղեցիկը, հրճվել նրանով, այլև համակվել սիրով ու բարությամբ բոլոր շնչավոր արարածների հանդեպ, զգալ, որ բնության յուրաքանչյուր շնչավոր արարած հոգատարության, նաև՝ կարեկցանքի կարոտ ունի:

Ծիծեռնակը ճանապարհին իր թևիկն էր վնասել,

Կուչ էր եկել պատշգամբում

Իրերի տակ հին ու անգույն:

Ջուր ենք տալիս, չի խմում,

Կուտ ենք տալիս՝ չի ուտում;

Ամպերին է նայում տխուր,

Երկնքին է նայում տրտում⁶:

Բնությանը նվիրված բանաստեղծությունները երեխայի առջև փռում են տեսանելի աշխարհի գույները, որոնք տպավորվում են նրա մեջ: Ամեն ինչ՝ տարվա եղանակները, բնության կախարդական գույները, հնչյունները, սիրած կենդանիներն ու թռչունները հետո դառնալու են սովորական և հետագա կյանքում երևակվելու են միայն մանկության օրերի հիշողություններում:

Բնության միջոցով մանկագիր բանաստեղծները արտացոլում են իրական կյանքը, ընտրում այն երևույթները, որոնք կենդանի , տեսանելի պատկերներ ստեղծելու հնարավորություն են տալիս: Այդ երևույթներն արտացոլվում են երեխայի վերաբերմունքի, զգացմունքների ու հույզերի հետ անցած կապերի մեջ՝ ձևավորելով նրանց հայացքը կենդանական ու բուսական աշխարհի վերաբերյալ:

Բնության յուրաքանչյուր երևույթ անպայմանորեն խորհրդանշվում է համապատասխան գույներով ու երանգներով. քամին քշում է ամպերը, շնչում ու արթնանում է հողը, նշանակում է գարունն է գալիս.

Քշեց եկան Հարավ քամին,

Ձյուն ու ձմեռ տարավ քամին,

Որտեղ տխուր ամպեր տեսավ,

Բերեց երկինք արավ քամին:

Ամպը եկավ, ամպից կախվեց,

Ամպը ճոճվեց, ամպին բախվեց

Եվ խնդմնդաց կիրճում պահված

⁶ Նույն տեղում, էջ 51:

⁷ Սահակյան Յու; 101 բանաստեղծություն մանուկներին, Եր; 2008, էջ 23:

Շանթ – որոտի ծարավ քամին:
Անձրև եկավ դաժան – դաժան,
Թելիկ – մելիկ, մաքուր – մաքուր
Շնչեց հողը ու արթնացավ
Ուսին առած Հարավ քամին⁸:

Բնության զարթոնքը խորհրդանշվում է պայծառ ու մաքուր լույսով, և սարերն ու ձորերը պատվում են խնկաբույրով, արևի տաք ճառագայթներով: Սկսվում է արևի տոնը, բոլոր թռչուններն ու կենդանիները երգչախումբ են կազմում.

Երգը թնդաց հովտի մեջ
Ծնեց հազար ելևեջ,
Թռավ – անցավ ձորերից,
Թռավ – անցավ սարերից,
Գնաց հասավ արևին
Որ Ժպտում էր վերևից:
Եվ արևը լուսավառ
Կանչեց՝ ես ձեզ խմբավար⁹:

Ե. Պետրոսյանը երեխաների առջև փռում է ոչ միայն տարվա եղանակների գույները, այլև բացատրում է բնության անկրկնելի հեքիաթը, երեխայի աչքերի առջև պատվում է եղանակների կառուսելը.

Եղանակները կապված են իրար
Ինչ- որ թելերով ամուր ու անտես,
Անվերջ սլանում իրար հետևից
Հա պտտվում են կարուսելի պես:
Փորձում են առաջ ընկնել մեկ մեկուց,
Աչք ունեն հնուց միմյանց տեղերին:
Բայց կարուսելը չի կանգնում բնավ
Փակելով ճամփան նման խաղերի¹⁰:

Գեղարվեստական գրականությունը մանուկ ընթերցողի հայրենասիրական դաստիարակության կարևորագույն միջոցներից մեկն է, իսկ հայրելիքը սիրելու, հայրենի եզերքին արմատներով կապվելու, նրա քաղաքացին ու զինվորը դառնալու համար, առաջին հերթին պետք է լավ ճանաչել հայրենիքը, նրա բնությունը, կենդանական ու բուսական աշխարհը, պետք է հենց մանուկ հասակից զմայլվել հայրենի բնության

⁸ Նույն տեղը, էջ 68:

⁹ Պետրոսյան Ե; Գույների երամ, էջ 14:

¹⁰ Նույն տեղում, էջ 2:

հմայքներով, նրա գույներով ու նրբերանգներով, ինչը շատ կարևոր է երեխայի գեղագիտական դաստիարակության համար:

Ամփոփում

Հոդվածի նպատակն է՝ նորագույն շրջանի մանկագիրքանաստեղծների ստեղծագործությունների միջոցով ներկայացնել այն եղանակներն ու ձևերը, որոնք կարող են օգտակար լինել տարրական ու միջին դասարանների աշակերտների գեղագիտական դաստիարակության կազմակերպման համար:

Резюме

Цель статьи – посредством произведений детских писателей новейшего времени представить те способы и формы, которые могут оказаться полезными при организации процесса эстетического воспитания учащихся начальной и средней школы.

Summary

The purpose of the article is to present the ways and styles which can be useful for organization of aesthetic education of elementary and middle school students, through the works of the modern period children's poets.